

Cilt: 5 Sayı: 9, Ocak 2017 / Volume: 5 Issue: 9, January 2017

**İHMÂL EDİLMİŞ BİR SEBK-İ HİNDÎ ŞÂİRİ: EBUBEKİR NUSRET
EFENDİ VE DİVANI**

**A Neglected Sebk-i Hindi Shair: Ebubekir Nusret Efendi and
Divan**

Kemal KARABUÇAK*

ÖZ

XVIII. yüzyıl Osmanlı şiirinde Nedîm, Şeyh Gâlib gibi usta şâirler yetişmiştir. Yine edebiyat araştırmacılarının değerlendirmesine göre ikinci derece şiir yazaran birçok şâir bu dönemde ismini duyurmuştur. Bu yüzyılda yaşamış olan Ebubekir Nusret Efendi'nin şarihliği ve tıp kitabı yazarlığı edebiyat ve dil araştırmacıları tarafından inceleme konusu olmuştur. Bununla beraber Ebubekir Nusret *Divanı*'nın yeteri kadar bilinmemesi şâirliği konusunda çok az değerlendirmede bulunulmasına sebep olmuştur. Bu makalede ulaşabildiğimiz Ebubekir Nusret *Divanı*'nın beş nüshasından hareketle sanatçının şiirleri ve şâirliği konusunda bilgi vermeye çalıştık. Türkçe, Farsça ve Arapça şiirler yazan şâir, gazellerinde Sebk-i Hindî akımını başarıyla yansıtmıştır. Şiirlerinde Sa'ib-i Tebrizî'nin tesiriyle sosyal konulara ağırlık vermiş, ayrıca geleneğe uygun olarak aşk, şarap, sâkî gibi mefhumları ve remizleri de sık sık kullanmıştır. Orta hacimde bir divana sahip olan şâir, şiirleriyle de XVIII. yüzyılda şöhret kapısını aralamayı başarmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ebubekir Nusret, Şiir, Divan, Sebk-i Hindi, Nazîre

ABSTRACT

In the 18th century in Ottoman poetry, famous poets graud up like Nedîm, Şeyh Gâlib according to the evaluation of literature researches, many poets who are second-rate poet announced their names is this term. Ebubekir Nusret Efendi lived is this cuntery and his poetry and writership of medical books has became a subject of review by literature and language researchers. At the same time, Ebubekir Nusret *Divanı* is'not know as much so about his poetry wrere underestimated. In the case, we tried to give information about the artist's poems and poetry, in five copys of

---

* Doktora Öğrencisi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, kemalkarabucak@mynet.com

Ebubekir Nusret *Divanı*. The poet wrote poems in Turkish, Farsi and Arabic's language. In his ghazal, trend Sebki-Hindî reflected successfully by him. In his poetry, it was under the influence of Sa'ib-i Tebrizî. There, he focused on social issues, besides in accordance with tradition, the poet often used concepts and symbols like love, wine, saki in his poem. The poet has a medium-sized divan with poetry in the 18th century, he has succeeded in opening a gate of fame.

Keywords: Ebubekir Nusret, Poem, Divan, Indian Style of Poetry, Ghazal

Giriş

Son Klasik Dönem, sosyal ve kültürel hayatta yeni bir değişimin başladığı, III. Ahmet'in tahta çıkışından batılılaşma sürecinde önemli bir dönüm noktası olan II. Mahmut devrine kadar devam eden bir süreci içine almaktadır (Horata, 2009: 13). XVIII. yüzyılda siyasî, iktisadî ve ictimai hayatta kendini belirgin olarak hissettiren gerilemeye karşılık, bilim, kültür ve edebiyat hayatı bu çöküntüden fazla etkilenmemiş ve önceki asrın devamı olarak olgunluk dönemini yaşamayı sürdürmüştür (Şentürk, Kartal, 2010: 489).

XVIII. yüzyıl şâir sayısı çok olması nedeniyle 'şiir' ve 'şâir asrı' olarak kabul edilmiştir (Şentürk-Kartal, 2010: 490). Bu dönem tezkirelerinde 1322 şâirin yetiştiği saptanmıştır (Çeltik, 1998: 49-85). Prof. Dr. Osman Horata, bu asırda yaşayan şâirleri edebiyat hayatındaki yerleri ve etkilerine göre dört gruba ayırmıştır (Şentürk-Kartal, 2010: 501-503):

I. gruptakiler, el değmemiş düşünceler ile kendilerine has hayallere ve yaratıcı vasıflara sahip olan şâirlerdir. Bu gruba Nedîm ve Şeyh Gâlip girmektedir. Nitekim bu şâirlerin birçok takipçisi vardır.

II. gruptakiler, üstat kabul ettikleri bir başka şâirin peşinden gitmelerine rağmen yer yer üstatları seviyesinde şiir söyleme kudretine sahip olan şâirlerdir. Kamî, Sâmî, Nahîfî, Sünbülzâde Vehbî bu gruba giren şâirlerden bazılarıdır.

III. gruptakiler, nazım ve nesri, şâirler arasında kabul gören ve devrinde şöhret bulmayı başaran şâirlerdir. Dürrî, Osmanzâde Tâib, Kânî, Hoca Neşet ve Nevres-i Kadîm bu kısımda değerlendirilen şâirlerdendir. Ebubekir Nusret Efendi'yi de bu gruba dâhil edebiliriz.

IV. gruptakiler, kendilerinden öncekileri takip etmekle birlikte bazen güzel tanzim ve ictibas edebilen şâirlerden oluşmaktadır. XVIII. yüzyıldaki şâirlerin önemli bir kısmı bu gruba girmektedir.

İncelememize konu olan XVIII. yüzyıl şâirlerinden Ebubekir Nusret *Divanı* ile ilgili ilk bilgiler Aynur Koçak tarafından verilmiştir. Dünü ve Bugünüyle Harput Sempozyumu'nda sunulan bildiri Ebubekir Nusret'in hayatı hakkında bilgi verildikten sonra şiirleri ve şâirliği konusuna değinilmiştir. Bildiride Ebubekir Nusret *Divanı*'nın üç nüshası tespit edilmiştir. Şâirin şiirleri ile ilgili değerlendirmelerde İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi TY. 515'te bulunan nüsha kullanılmıştır. Bildirinin sonuç kısmı; geniş bir çalışmayla diğer

nüshalarının da ortaya çıkarılması ve edisyon kritik yapılarak incelenmesi, ilim âlemine büyük bir kazanç olacaktır, temennisiyle bitmektedir (Koçak, 1999: 476).

A. Ebubekir Nusret'in Hayatı

XVIII. yy. şâirlerinden Hoca Ebubekir Nusret Abdullah Efendi Harputludur (Mehmet Tahir, 2000: 240). Ebubekir Nusret Efendi'nin hangi yılda doğduğu belli değildir. Ailesi Harput'ta "Çankalzade" namıyla tanınmaktadır (Koçak, 1997: 470). Ulûm-ı resmiyeyi Dağıstanî Ali Efendi'den, ilm-i tasavvufu Mustafa el-Bekrî-i Kuddusî'den tahsil etmiştir (Mehmet Tahir, 2000: 240). Sıbgatullah ve diğer bilginlerle tanışmıştır ve bir müddet de İran, Bağdat ve Şam'da bulunmuştur (Koçak, 1997: 470) (Selçuk, 2016: 86). Ebubekir Nusret, *Divanı*'ndaki tarihlerden anlaşıldığı üzere genç yaşta Şam'a ilim tahsil etmek üzere gitmiştir. *Divanı*'ndaki bir tarih manzumesinden Hicrî 1158/Miladî 1745/1746'da Şam'da bulunduğu anlaşılmaktadır.

Dımışk-ı Şâm'a lâyih Mihrî geldi (N 50a, T./4)¹

İstanbul'da III. Osman tarafından yaptırılan Nuruosmaniye Câmii Kütüphanesi'nde hâfız-ı kütüblük vazifesini yürütmüştür (Mehmet Süreyya, 1314: 554). Nusret, bu kütüphanede görev yapan üçüncü hâfız-ı kütübdür (Ünlü 2009: 444). Farsçaya ve İran edebiyatına hâkim olduğu, Nuruosmaniye Kütüphanesinde dönemin meşhur hocası Hoca Neş'et ile birlikte talep edenlere Farsça ve Arapça öğrettiği bilinmektedir (Fatin, H. 1275: 407). Öğrencilerinden birisi az vakit içinde şiir ve inşâ ile şöhret bulmuş ve genç yaşta şehit olmuş Beylikçi İzzet Bey'dir (Mualim Nâci, 1986:179).

Mâ-hazar isimli eserin mukaddimesinden 30 küsur sene İstanbul'da ikamet ettiği anlaşılmaktadır (Mehmet Tahir, 2000: 240). *Divanı*'nda bulunan tarihlerden yola çıkarak bu sürenin kırk yıl civarı olduğu söylenebilir. Ebubekir Nusret'in Nuruosmaniye Camii çeşmesi için düşürdüğü tarih Hicrî 1167/Miladî 1753-1754 yılına rastlamaktadır.

Dedi târihini bu âb-ı hayâtın **Nusret**

Zemzem oldı harem-i mescide bu çeşme-i şâh (TS 10b, T./2)

Ebubekir Nusret Hicrî 1208/Miladî 1793-1794'te İstanbul'da vefat etmiştir (Fatin, Hicrî 1275: 408). Ölümünün ani olduğu Sürûrî-i Müverrih'in yazmış olduğu tarihten anlaşılmaktadır (Batur-Karabuçak, 2010: 251).

¹ Kısaltmalar; Tire Necip Paşa Ktp. Diğer Vakıflar = N, Kral Suud Üniversitesi Ktp.= S, Topkapı Sarayı Müzesi Ktp. Hazine = TS, Gazel=G, Müfret= M, Tarihler=T olarak gösterilmiştir.

Târîh-i irtihâlini yazdım telâş ile
Nusret Efendi eyledi azm-i bekâ meded (Hicrî 1208/Miladî 1793-1794)

Ebubekir Nusret Efendi'nin mezarı Eyüp'te Karyağdı Sokağı üzerinde bulunan Kaşgarî Dergâhı'ndadır (Mehmet Tahir, 2000:240).

Ebubekir Nusret *Divanı*'nda Mevlevîlik ile ilgili beyitlere ve bir gazele rastlanmasına rağmen gerek Şam'daki çevresi gerekse İstanbul Eyüp'te bulunan Kaşgarî Dergâhına gömülmesinden dolayı Nakşibendî tarikatına mensubiyeti kuvvetle muhtemeldir.

Nusret Efendi'nin esmer olduğu ve yüzünde bir ben bulunduğunu divanındaki beyitten anlıyoruz.

Rû siyâhî **Nusretâ** çün iftihâr-ı hâmedir
Nokta-i âlem neden hâl-i melâl olmuş sana (S 5b, G./6)

Karakter olarak da kendisini hoş tabiatlı, inci ruhlu, şirin-edalı olarak görmektedir.

Nusret gibi sükkeri tabî'at
Dikkatde şîrîn-edâ durur ruh (S 30a, G./7)

Aşağıdaki müfrette bulunan mazmun Muallim Nâci tarafından Osmanlı Şâirleri kitabında beğenilmiştir. Beyit şâirin sosyal konulara bakışını yansıtmaktadır.

Pîr isen etme Habeş câriyesine ragbet
Sefer-i Bahr-ı Siyâh etme kasımdan sonra (TS 55a, M./1)

'Eden' redifli gazelin matla beyti de başta Bursalı Mehmet Tahir olmak üzere birçok tezkire yazarı tarafından Ebubekir Nusret'in meşhur şiiri olarak zikredilmiştir.

Kadrin bilürse tâ'ati n'eyler günâh eden
Teshîr éder merâmını vaktinde âh eden (S 115a, G./1)

B. Ebubekir Nusret'in Eserleri

a. Ebubekir Nusret Efendi Mecmuası

Ebubekir Nusret'in tıpla ve faydalı ilimlerle ilgili olan eseri, "Mücerrebât-ı Nusret, Nusret Efendi Mecmuası, Mâ-hazar fi't-tıb, Nusret Efendi Risâlesi" gibi isimlerle anılmaktadır. Yazma ve basma nüshalarının çok sayıda bulunması bu eserin çok beğenilip okunduğunun bir işaretidir. Muallim Nâci Osmanlı Şâirleri adlı eserinde Ebubekir Nusret için 'Tıbba dair meşhur "Nusret Efendi Risâlesi"'nin

sahibidir (Muallim Naci, 1986: 179) Ayrıca bu eser, “Mâ-hazar fi’t-tibbu’r-rûhânî ve’l- cismânî” adıyla İstanbul’da ilki 1245/1829’da, ikincisi de 1301/1883 yılında olmak üzere iki defa basılmıştır (Ünlü, 2009: 444).

Ebubekir Nusret’in tıp kitabı ile ilgili Muhittin Eliaçık tarafından iki bildiri sunulmuştur. İlki Gümüşhane Üniversitesi’nde Mayıs 2014’te gerçekleştirilen Uluslar Arası Katılımlı Osmanlı Bilim ve Düşünce Tarihi Sempozyumu’nda ‘Ebubekir Nusret Efendi’nin “Mâ-hazar” Adlı Tıbbî Eseri ve Bazı Edebî Tetkikler’ başlığı ile sunulmuştur. İkincisi yine aynı yıl Van’da gerçekleştirilen 6. Uluslararası İslam Tıp Tarihi Cemiyeti Kongresi’nde ‘Ebubekir Nusret Efendi’nin Mâ-hazar Adlı Tıbbî Eseri’ başlığıyla sunulmuştur. Mâ-hazar üzerine Zeynep Atiye Aksaraylı tarafından ‘Bir 19. yy. (H. 1257) Metni Olan Mâ-hazar’ın Dil İncelemesi’ konulu yüksek lisans çalışması yapılmıştır.

b. Mûlahhas min Tefsir-i Keşfi’l-Esrâr

Osmanlı Müellifleri’nde, Nusret’in Safevî’nin Hetk-i Esrâr adlı tefsirini özetlediği (ihtisar eylediği) belirtilmiştir. Arapça olan bu eserin adı da Mûlahhas min Tefsir-i Keşfi’l-Esrâr’dır (Mehmet Tahir, 2000: 240). Bu eserin iki nüshası Süleymaniye Kütüphanesi Esad Efendi nr: 162 ve Hamidiye nr. 192’de bulunmaktadır (Yakut, 2007: 13).

c. Şerh-i Sâ’ib-i Tebrizî

Ebubekir Nusret’in şerh alanındaki önemli çalışması Sâib-i Tebrizî’nin şiirlerine yaptığı şerhlerdir. Ebubekir Nusret’in yaptığı şerhler hakkında Bursalı Mehmed Tâhir’in Osmanlı Müellifleri’nde “Divan-ı Sâibin elif kâfiyesine şerhi vardır”, (Mehmet Tahir, 2000: 240) Fatim Tekiresinde “gazeliyyât-ı Sâibe bir miktar şerh-i rengin makâlesi vardır” (Çiftçi, 2000: 300). Mehmet Sürayya’nın Sicill-i Osmânî’inde “Sâibin bazı gazellerini şerh eyledi” bilgileri bulunmaktadır (Mehmet Süreyya, 2000: 544). Ebubekir Nusret’in Sa’ib-i Tebrizî şerhi aslında üç farklı metindir. Sa’ib-i Tebrizî’nin ‘elif’ harfli gazellerin şerhi ilk metindir. İkinci metin ‘te’ harfli gazellerin şerhidir. Üçüncü metin Sa’ib-i Tebrizî *Divanı*’nın her harfinden birkaç gazel seçilerek oluşturulmuş şerhtir (Ünlü, 2006: 88).

Ebubekir Nusret’in Sâ’ib-i Tebrizî Şerhi metinlerine yönelik üç adet yüksek lisans tezi yapılmıştır. İlk yüksek lisans tezi Osman Ünlü tarafından ‘Şerh-i Divan-ı Sâ’ib-i Tebrizî’den Elif Harfli Gazeller’ adıyla 2001 yılında Celal Bayar Üniversitesi’nde yapılmıştır. İkinci yüksek lisans tezi Hüseyin Gönel tarafından ‘Şerh-i Ba’zı Gazeliyat-ı Sâ’ib-i Tebrizî ve Şerh Metodu’ adıyla 2004 yılında Fatih Üniversitesi’nde yapılmıştır. Üçüncü yüksek lisans tezi Emrullah Yakut tarafından ‘Sâ’ib-i Tebrizî Divanı Şerhi’nin İncelenmesi’ adıyla 2007 yılında İstanbul Üniversitesi’nde yapılan çalışmadır.

d. Dîvân-ı Nusret

Ebubekir Nusret'in *Divanı*'nın tespit edebildiğimiz 9 nüshası vardır. Bunlardan üçü Türkiye'de, altısı yurt dışında bulunmaktadır. Bu *Divan*ların en hacimlişi 162 varak olan Kral Suud Üniversitesindeki 5418 numaralı nüshadır. Sayfa sayısı olarak ikinci büyük nüsha Medine Arif Hikmet Bey Kütüphanesinde 197/811 katalog numarası ile kayıtlıdır. Nüsha 84 varaktır ve istinsah tarihi H. 1218'dir (Şarlı, 2001:107). Türkiye'de bulunanlardan İstanbul Nadir Eserler Kütüphanesi'nde bulunan TY 515 numaralı *Divançe* müellif hatlıdır. Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Hazine numara 879 (Karatay, 1961:215) ve Tire Necip Paşa Kütüphanesi Diğer Vakıflar numara 808'de bulunmaktadır. Yurt dışında bulunanlar diğer nüshalar ise şunlardır: Katalog numarası Talat 227 Mısır Milli Kütüphanesi Kahire/Mısır'da (Selçuk, 2016: 86), 383-C.O.D. Turc Bayerishcen Staatsbibliothek München Münih/Almanya'da, No: 382 Saint Petersbourg Doğu Dilleri Enstitüsü Saint Petersbourg/Rusya'da (Smirnow, 1897: 99), Or. 1246 katalog numarası ile Universty Library, Cambrige Üniversitesi /İngiltere'de (Arberyy, 1952: 20) bulunmaktadır.

İncelediğimiz beş *Divan* nüshasını üç grupta toplamak mümkündür:

1. grup, Tire Necip Paşa Diğer Vakıflar 808 ve Kral Suud Ünivrsitesi Kütüphanesi 5418'de kayıtlı nüshalardan oluşmaktadır. Nüshaların başında dibace vardır. Dibaceden sonra 'elif=ل' harfinden 'ye=ع' harfine kadar 28 harfte Türkçe ve Farsça gazeller yer almaktadır. Bu gazellerin Türkçe olanların sayısı 557, Farsça olanların sayısı ise 38'dir. Nüshalar musammat, mukattaat, müfredat ve tarihlerle sona erer.

2. grup, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Hazine 879 ve Bayerishce Staatsbibliothek München Cod 383 nüshalarından oluşmaktadır. Bu nüshalar kasideler ile başlamaktadır. Daha sonra kısa mesneviler bulunmaktadır. Kısa mesnevilerden sonra Farsça bir murabba ile mersiye yer almakta ve tarihlere geçilmektedir. Nüshaların ikinci bölümü Farsça ve Türkçe gazellerden oluşmaktadır. Gazellerden sonra müfredat ve mukatta'at bulunmaktadır. Son bölümde Arapça ve Farsça tahmis ve Türkçe tercî-i bend bulunmaktadır. Nüshalar Farsça 24 beyitlik kısa mesnevi ile bitmektedir. Bu grupta olan 20 Türkçe gazel 1. grupta bulunmamaktadır.

3. grup, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi'ndeki TY 515 katalog numaralı nüshadır. Müellif hatlı kaydı olmasına rağmen en az şiir olan nüsha budur. 96'sı Türkçe ve Farsça gazel olmak üzere çeşitli nazım şekillerinde 159 şiir vardır.

C. Ebubekir Nusret'in Nazîreleri, Şiirlerine Söylenen Nâzîreler

Ebubekir Nusret *Divanı*'nında dikkati çeken bir başka husus nazîre olarak söylediği şiirlerindeki başarısıdır. Şâir; Füzûlî, Bâkî, Şeyhülislam Yahyâ, Nâbî, Nedîm ve Şeyh Gâlip gibi Türk edebiyatının bazı büyük şâirlerine nazîreler söylemiştir.

Fuzûlî'nin 'yazmışlar' redifli şiirine söylemiş olduğu nazîre:

Ezel kâtibleri uşşâk babtın kare yazmışlar
Bu mazmun ile hat ol safha-i ruhsâre yazmışlar (Fuzûlî, G. 104/1)

Gönül pîşâne-i bahtın görüp âvâre yazmışlar
Kusûr-ı resm-i hâlimden beni bî-çâre yazmışlar (Nusret, S 47b, G./1)

Bâkî'nin 'yıkılası' cinası ile meşhur şiirine söylediği nazîre:

Hoş geldi bana mey-gedenin âb u hevâsı
Va'llahi güzel yirde yapılmış yıkılası (Bâkî, G. 508/1)

Kasr-ı emelin âh u bana âb u hevâsı
Her vech ile manzûr-ı tabî'at yıkılası (Nusret S 138b, G./1)

İlk olarak Neşâtî'nin yazdığı daha sonra Na'îlî-i Kadîm'in nazîre söylediği 'nihânız' redifli gazele Ebubekir Nusret aynı üslupla fakat kafiyesi farklı nazîre söylemiştir.

Şevkuz ki dem-i bülbül-i şeydâda nihânuz
Hûnuz ki dil-i gonçe-i hamrâda nihânuz (Neşâtî, G. 50/1)

Mâruz ki 'asâ-yı kefi Mûsâ'da nihânız
Mâr anlama mûruz ki teh-i pâda nihânız (Na'îlî-i Kadîm, G. 135/1)

Sad-ekber-i devlet gibi ahterde nihânız
Revnağ-dih-i her pâyeyiz efserde nihânız (Nusret S 56b, G./1)

Ebubekir Nusret, ilk olarak Nâbî'nin yazdığı daha sonra Tecellî'nin nazîre söylediği 'taarruz' redifli şiirlerine nazîre söylemiştir.

Zâhid dir idüm it yürü rindâna ta'arruz
Bilseydüm eger itmegi rindâna ta'arruz (Nâbî, G. 363/1)

Bir âlet imiş zâhid-i nâdâda ta'arruz
Eylerse n'ola zümre-i rindâna ta'arruz (Tecellî, G. 62/1)

Hâr etmese gülzârda dâmâna ta'arruz
Bülbül edemez gonca-i handâna ta'arruz (Nusret S 71a, G./1)

Ebubekir Nusret'in Şeyhülislâm Yahyâ'nın 'bakar' redifli şiirine nazîre söylemiştir

Hemîşe merdüm-i çeşmim izâr-ı yâre bakar
Gözüm o pencereden sahn-ı lâle-zâre bakar (Yahyâ, G. 73/1)

Çü hâl-i dîde-i hasret ki rûy-ı yâre bakar
Hemân o suhte-pervânedir ki nâra bakar (Nusret, S 18a G. /1)

Ebubekir Nusret, Nedîm'in 'olmuş sana' ve 'söylerim sana' redifli gazellerine nazîreler söylemiştir.

Haddeden geçmiş nezâket yâl u bâl olmuş sana
Mey süzülmüş şîşeden ruhsâr-ı hâl olmuş sana (Nedîm, G. 2/1)

Mesti-i çeşmin çü mey reng-i celâl olmuş sana
Mezhebin vü'satlıdır kim mey helâl olmuş sana (Nusret, S 5b G./1)

Gör kadd-i yâri serv-i çemân söylerim sana
Bak ol dehâna râz-ı nihân söylerim sana (Nedîm, G. 3/1)

Püşti-i dü-tâ-yı çarhı kemân söylerim sana
Bahr ü nihâd-ı kevni nihân söylerim sana (Nusret S 9a, G./1)

Ebubekir Nusret çağdaşı Şeyh Gâlib'in 'ateş' redifli gazeline nazîre söylemiştir.

Gül âteş gülbün âteş gülşen âteş cûy-bâr âteş
Semender-tıynetân-ı aşka besdir lâle-zâr âteş (Şeyh Gâlib, G. 165/1)

'Aceb pervâne-mezhebdir nişâmen-gâh-ı hâl âteş
Dil âteş meşreb âteş şem'-i ruhsâr-ı cemâl âteş (Nusret S 68a, G./1)

Ebubekir Nusret'in Nuruosmaniye Kütüphanesi'nde Hoca Neşet'le birlikte gençlere Arapça ve Farsça öğrettiği bilinmektedir. Bu gençlerden Müvakkit-zade Pertev ve Beglikçi 'İzzet'in divanlarında Nusret'e nazîre söyledikleri görülmektedir. Divanında Ebubekir Nusret'in gazeline bir tahmis söyleyen Pertev ayrıca şâirin divanındaki gazelleri tefe'ül olarak görmektedir.

A'dâya zafer bulmaga itdükde tefe'ül
Dîvânın açup bul anı Nusret gazeline (Pertev, G. 460 /2)

Safâ-yı gonca-ı râhat-nümâ belâ-yı vatan
Sabâ-yı gülşen-i ârâm olur hevâ-yı vatan (Nusret, S 116a G./1)

Diyâr-ı gurbete çıkdık edüp fedâ-yı vatan
Çi sûd serde berâber gezer hevâ-yı vatan (Beylikçi 'İzzet Bey, sayfa 77)

D. Ebubekir Nusret'in Şiirlerinde Sebki-Hindî

Hind yolu, Hind üslûbu, Hind tarzı gibi anlamlara gelen Sebki-Hindî Türk edebiyatına XVII. yüzyılda dışarıdan gelmiştir. İran'da doğmasına rağmen Hindistan'da gelişmiş ve XVII. yüzyılda Türk edebiyatını etkisi altına almıştır (İpekten, 1998: 62).

Sebki-Hindî şiirinin en dikkat çekici özelliği zincirleme tamlamalar ile yüklü ağır bir dilinin olmasıdır. Ayrıca soyut ve somut kavramların birlikte kullanılması da Sebki-Hindî'nin dikkat çeken bir diğer dil özelliğidir. Bu akım şâirleri şiirlerinde redifi çok önemsemişlerdir. Bunun yanında tezat ve mübalağa sanatları Sebki-Hindî akımında şâirlerin en önem verdikleri edebî sanat olmuştur. Şâirler, insan ruhunun ıztıraplarını dile getirmişler; yine acı ve ıztıraplarını dindirmek için çareyi tasavvufta aramışlardır (Deniz, 2005: 75).

Tüm Sebki-Hindî şâirleri gibi Ebubekir Nusret de şiirde ince manalar aramaktadır. Şâir aşağıdaki beytinde sevgilin yakıcı güzelliğini cehennem kıvılcımlarıyla mübalağa ederek aşığın gönlünde dumansız bir ateşe dönüştürmektedir. Beyitte bulunan uzun tamlamalar yine bu akımın bir özelliğidir. Ayrıca 'âteş-i bî-dûd' tamlaması da alışılmamış bağdaştırmadır. Dumansız ateş olmaz.

Şerâr-ı düzah-ı hüsn-i cemâldir sende
Gönülde var ise bir zerre âteş-i bî-dûd (S 31a G./4)

Beyitlerde bulunan tamlamaların somut ve soyut kelimelerden oluşması Sebki-Hindî akımının en önemli özelliklerinden biridir. Şâir aşağıdaki beyitte: 'Hayalden (sevgiliye) kavuşma dilenciliği etsem, fikir mahallemin ana yolu bana daracak gelir.' diyerek somut ve soyut kelimeleri bir araya getirmektedir. 'Deryûze' somut, 'visâl' soyut kelimedir. İkinci mısradaki 'Şehrâh' ve 'kûy' somut kelimeler, 'fikir' ise soyut kelimedir. Beyitte hayâl ile fikir arasında çatışma söz konusudur. Şâirin realist tarafı sevgiliye kavuşma hayali kurmasına engel olmaktadır.

Deryûze-i visâlini etsem hayâlden
Şehrâh-ı kûy-ı fikrim olur teng-nâ bana (S 4b G./3)

Şiirin var olmasında 'hayâl' önemli bir etkindir. Özellikle Sebki-Hindî şâirleri için 'hayâl'in özgün oluşu son derece önemlidir. Ebubekir Nusret aşağıdaki beyitte Sebki-Hindî şâirlerinin üzerinde çokça durduğu 'gussa' ve 'gam'dan bahsetmektedir. Şâir: 'Kederler kardeş gibi hayâlimin rahmindedir. Benim bahtımın annesi sıkıntıdan hamile olur.' diyerek Sebki-Hindî akımının hayal, gussa ve gam yüklü özelliğini şiirinde yansıtmaktadır.

Gussa birâder-sıfat rahm-ı hayâlimdedir
Mâder-i bahtım benim gamdan olur hâmile (S 133a G./4)

Tezat sanatı Sebki-Hindî şâirlerinin rağbet ettiği sanatlardan biridir (Deniz, 2005: 75). Şâirler girift anlamı özellikli bu sanatı kullanarak yakalarlar. Ebubekir Nusret aşağıdaki beytinde ‘gayret ateşiyile’ ‘kerem suyunu’ birbirine karıştırarak girift bir anlam ortaya çıkarmaktadır. Şem ve pervane mazmunuyla birlikte ateş ve ab kelimelerinin kullanılması dikkat çekicidir.

Âteş-i gayret u âb-ı keremin mezc etdi
Yine şem’-i ruhu görmüş gibi pervânesini (S 134b G./2)

Sebki-Hindî şâirlerinde tasavvufun önemli bir yeri vardır. Onlar ruhlarında duydukları acı, ızdırıp ve çalkantıları yansıtmak için çareyi tasavvufa sığınmakta bulmuşlardır. Onlar için tasavvuf amaç değil bir araçtır (Deniz, 2005: 75) Ebubekir Nusret’te de bu durum aynıdır. Aşağıdaki beyitte şâir arzu ve isteklerin çok olduğu bir meyhanede (tekkede) başını rahatça koyabileceği bir yastığın bulunmadığını söylemektedir. Şâirin hayret makamında olan başının altında testi gibi bir şey vardır. Ama testinin de farkında olması hayret makamında olmadığını ve tûl-ı emelinin yani hırsının hala çok olduğunu göstergesidir.

Bâliş ne arar mey-gede-i tûl-ı emelde
Zîr-i ser-i hayretde sebû-veş elimizdir (S 43b G./2)

Sebki-Hindî’nin en önemli özelliklerinden biri de realist söyleyiştir. Bu anlayışı sahip şâirlerin birçoğu toplumsal konulara duyarlılığı olan şahsiyetlerdir. Ebubekir Nusret aşağıdaki ilk beyitte zamanından yakınmaktadır. Şâir insanların yüzünde edebe dair bir iz görünmediğini söylemektedir. İkinci mısradaki şâirâne bir söyleyişle edep şarabının yüz kadehinden döküldüğünü yani edepli olmaktan insanların çıktığını ve artık yüzlerinin kızarmadığını söylemektedir.

Vücûh-ı ehl-i ‘asrda görünmez âb-ı edeb
Döküldü sâgar-ı rûda olan şarâb-ı edeb (N 5b G./1)

Ebubekir Nusret’te Hikemî tarzda şiirler de görülür. Aşağıdaki beyitte şâir: ‘Acaba hiç elden gitmemiş kına rengi gördün mü?’ diyerek zamanla her şeyin elden gideceğini söylemektedir. İkinci mısradaki da deryûze-gınâ yani dilencilik-zenginlik tezadı söz konusudur. ‘Dilencilerin gözünde hiç zenginlik sürmesi gördün mü?’ sözleriyle toplumsal algıya yönelik bir eleştiri söz konusudur.

Gitmemiş elden ‘aceb reng-i hmâ gördün mi hiç
Dîde-i deryûzede kuhl-ı gınâ gördün mi hiç (S 26a G./1)

SONUÇ

Ebubekir Nusret XVIII. yüzyılda yaşamış şâirlerden biridir. Şâirliğinden daha çok şarihliği ve tıp kitabı yazarlığıyla ün kazanmıştır. Ebubekir Nusret *Divanı*'nın yeteri kadar bilinmemesi şâirliğini geri planda bırakmıştır. Ancak şâirin divanının dokuz nüshasının bulunması bu alanda da azımsanmayacak kudrete sahip olduğunun göstergesidir. İncelediğimiz nüshalardan hareketle şâirin mürettep bir divana sahip olduğu görülmektedir. Divanında dibace, kaside, musammatlar, kısa mesnevi, tarih, gazel, mukatta'at ve müfretten oluşan nazım şekilleri bulunmaktadır. Ebubekir Nusret *Divanı*'nda en çok bulunan nazım şekli gazeldir. Tespit ettiğimiz 577 Türkçe gazelin arasında 14 adet dü-beyt vardır. Her harften gazel yazma çabası bazı şiirlerinde anlamın ve ahengin bozulmasına yol açmıştır. Şâirin şiirlerinde Sebki-Hindî akımının etkisi görülür. Bununla birlikte sosyal konulara değindiği birçok şiiri vardır. Dili Sebki-Hindî'nin tesiriyle tamlamalarla doludur. Şâir, Arapça ve Farsça kelimeleri şiirlerinde çok fazla kullanmıştır. Ebubekir Nusret, Divan şiirinin büyük şâirlerine nâzire söylemiştir. Beylikçi 'İzzet Bey ve Pertev'in şâire nazireler söylemesi, bu şâirleri etkilediğinin göstergesidir.

KAYNAKÇA

- Aksaraylı, Z. A. (2013). 'Bir 19. yy. Metni Olan Mâ-hazar'ın Dil İncelmesi. (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Manisa: Celal Bayar Üniversitesi.
- Arberry, A. J. (1952). A Second Supplementary Hand-List Of The Muhammeden Manuscripts In the University & Colleges Of Cambridge. Cambridge: Cambridge At The University Press.
- Batur A.-Karabuçak K. (2010). Müverrih Sürûri Külliyyatı-II/1 Tarihleri İnceleme. Ankara: Divan Kitap.
- Beglikçi 'İzzet (Hicrî 1258). Beglikçi 'İzzet Beg Divanı. İstanbul.
- Bilkan, A. F. (2011). Nâbi Divan 1-2. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Çeltik, H. (1998). 18. yy. Tezkirelerindeki Divan Şâirler. Journal of Turkish Studies / Türklük Bilgisi Araştırmaları (TUBA) (Hasibe Mazioğlu Armağanı II), Harvard University, 22, s. 49-85.
- Çiftçi, Ö. Hâtimetül-Eş'âr (Fatin Tezkiresi). Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.(e-kitap).
- Deniz, S. (2005). Tecellî ve Divan. İstanbul: Veli Yayınları.
- Eliaçık, M. (2014). Ebubekir Nusret Efendi'nin Mâ-hazar Adlı Tıbbî Eseri ve Bazı Edebî Tetkikler. Uluslararası Katılımlı Osmanlı Bilim ve Düşünce Tarihi Sempozyumu, 08-10 Mayıs 2014, s. 753-765, Gümüşhane.

- Eliaçık, M. (2014). Ebubekir Nusret Efendi'nin Mâ-hazar Adlı Tıbbî Eseri. 6. Uluslararası İslâm Tıp Tarihi Cemiyeti Kongresi, 23-26 Eylül 2014, s.103-104, Van.
- Ertem, R. (1995). Şehüslâm Yahyâ Divanı. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Fatin (Hicri. 1275). Hâtimetü'l- Eş'âr. İstanbul.
- Gölpınarlı, A. (2005). Fuzûlî Divan. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Gönel, H. (2004), Şerh-i Ba'zı Gazeliyat-ı Sa'ib-i Tebrizi ve Şerh Metodu. (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Fatih Üniversitesi.
- İpekten, H. (1997). Na'îlî Hayatı, Sanatı, Eserleri. Ankara: Akçağ Yayınları.
- İpekten, H. (1990). Na'îlî Divanı. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Horata, O. (2009). Has Bahçede Hazan Vakti- XVIII. Yüzyıl Son Klasik Dönem Türk Edebiyatı. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Kaplan, M. (1996). Neşâtî Divanı. İzmir: Akademi Kitabevi.
- Karatay, F. E. (1961). Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Türkçe Yazma Eserler Kataloğu. C. II. İstanbul: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Yayınları.
- Koçak, A. (1999). Hoca Nusret Efendi ve Divanı. Dünü ve Bugünüyle Harput - Tarih-Edebiyat-Şiir- Folklor, 1998, s. 469-476, Elazığ.
- Macit, M. (1997). Nedim Divanı, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Muallim Nâci (1997). Osmanlı Şâirleri (Haz. Cemâl Kurnaz).Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Okçu, N. (1993). Şeyh Gâlib (Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri, Şiirlerinin Umûmî Tahlîli ve Divanının Tenkidli Metni). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Selçuk, B. (2016). Harputlu Bir Şarih: Ebubekir Nusret Efendi. Uluslararası Harput'a Değer Katan Şahsiyetler Sempozyumu, s. 85-91, Elazığ.
- Smirnow, V. W. (1897). Manuscrits Turc de Litstitut De Langues Orinentales. Saint-Petersbourg: Imprimerie de l'Academie Imperiale des Sciences.
- Şarlı, M. (2001). Medine-i Münevvere'deki Arif Hikmet Bey Kütüphanesi'nde Bulunan Edebiyatla İlgili Türkçe Yazma Eserler. İlmî Araştırmalar : Dil, Edebiyat, Tarih İncelemeleri, 11., s. 99-112.
- Şentürk, A. A.-Kartal A. (2010), Eski Türk Edebiyatı Tarihi, İstanbul: Dergah Yayınları.
- Ünlü, O. (2001). Şerh-i Divan-ı Sâ'ib-i Tebrizî'den Elif Harfli Gazeller. (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Manisa: Celal Bayar Üniversitesi.
- Ünlü, O. (2006). Türk Edebiyatında Sâ'ib-i Tebrizî Şerhleri. Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 4/Sayı 1, s. 85-93, Manisa.

Ünlü O. (2009) Ebubekir Nusret'in Sâ'ib-i Tebrizî Şerhleri. Turkish Studies, Volume 4/6 Faal 2009, s. 442-455, Ankara.

Yakut, E. (2007). Sâ'ib-i Tebrizî Divanı Şerhi'nin İncelenmesi. (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: İstanbul Üniversitesi.

Şiir Örnekleri

I (S 14b)

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

- 1 Bildirirdim nabz ile derd-i dili Lokmân'a hep
Korkarım sûz-ı tenimden dest ü resmi yana hep
- 2 Killetin kesretde ma'nâsı 'aceb vüs'atlıdır
Zulmet-i şeb munkalibdir bir meh-i tâbâna hep
- 3 Târ-ı cismi 'aks-i sevdâdan 'ibâret etdiler
Hemcü müjgânım çıkar hurşîd için seyrâne hep
- 4 Çeşm-i bîmârın gazel âbıyla bulsa sıhhati
Şarf ederdim kuvvet-i nutkum ana dermâne hep
- 5 Bâd-pây-ı kilimin aldıkda sît-ı ma'nasın
Leng olur esb-ı tabi'ât girmeden meydâne hep
- 6 Şöhret-i Yûsuf bulunmaz sa'y-ı bâtıldır hele
Hüsün ile meşhûr olan 'azm etseler Ke'nân'e hep
- 7 Gevher-i nutkum ne lâyık dâne-i 'ömr gayrına
Söyle **Nusret** varise bahş eyledim cânâne hep

II (S 26b)

Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün

- 1 Belâ-yı gamda kalsın 'âşıkın şâd olmasın mı hiç
Ne dersin bezm-i vaslın dillere yâd olmasın mı hiç
- 2 Mey olsun mutrib olsun sâkî-i mestâne-rev gelsin
Bu bezm-i fitne-engîz içre feryâd olmasın mı hiç
- 3 Akar sad cûy-ı çeşm-i haste diller pâyına her şeb
Nümâyîş-gâh-ı kaddin serv-i âzâd olmasın mı hiç

- 4 Dil-i gülzâr-veşden rû-nümâdır cüy-ı ülfetler
Bu kühsâr-ı Şîrîn'e 'aşk-ı Ferhâd olmasın mı hiç
- 5 Safâ-gâh-ı nikâtım **Nusretâ** 'âlemde seyr eylese
Sabâ-yı şî'r-i bâg-ı nazma münkâd olmasın mı hiç

III (S 68a)

Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün

- 1 'Aceb pervâne mezhebdir nişîmen-gâh-ı hâl âteş
Dil âteş meşreb âteş şem'-i ruhsâr-ı cemâl âteş
- 2 Sevâd-ı dūd-ı âh külbe-i hicrândan bilkim
Nezâket ile komuşdur dilde eyyâm-ı visâl âteş
- 3 Sebebdir ihtirâk-ı kevkeb-i âsâyiş-i dehre
Vüfûr-ı ma'rifet oldukça hürşîd-i kemâl âteş
- 4 Olursun nâvek-endâz-ı dil-i agyâr-ı gamzenden
Dimezsın sengden peydâ eder zahm-ı nisâl âteş
- 5 Dil-i bülbül kebâb-ı puhte-i nâr-ı tecellîdir
Tenûr-ı sîne-i 'uşşâka besdir infi'âl âteş
- 6 Vücûd-ı 'âriyet gerd-i fenâ-yı rû-yı 'âlem ken
Olur dil-beste-i hâkister-i fikr-i muhâl âteş
- 7 Cahîm-i intizâr-ı vasla ülfet etdigimden
Semender-veş dil-i zârımdan etmez irtihâl âteş
- 8 Mukâbil âfitâb-ı hüsne pertev-sûz-ı ruhsârın
Biründür küre-i ta'bîrden ol bî-misâl âteş
- 9 Meşâm-ı câna bu sûziş-i ma'nâ gelir **Nusret**
Yine çok nükte-i rengîne salmışdır hayâl âteş

IV (S 87a)

Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe' ilün

- 1 Dolanır mûy-miyânına hayâlim yârin
N'eylesin da'iredir togrı yolu pergârın
- 2 Vehci vâr ravza'-ı ikrâra dil-âvîz olsam
Düzah-ı fikre çeker bir tarafi inkârın

- 3 Hastadır nefsi denî verme hevâsın hergiz
Düşmenimdir hele tab'ınca giden bîmârın
- 4 Zikr-i meyhâne mükerrer bizi mest etmiştir
Zâhidâ vecde getirmez mi seni ezkârın
- 5 Yâra ibrâm-ı visâli diyemem terk eyle
Elleri var ise tutsun etegin gülzârın
- 6 Tavk-ı kumrı gibi teng oldu gönüller gamdan
Kime ey serv-i kıyâmın ne yere refâtârın
- 7 Gerçi vîrân-şude semt-i belâyım **Nusret**
Bir eli yapmadadır kâmil olan mi'mârın

V (S 115a)

Mef'ûlü Fâ'ilâtü Mefâ'ilü Fâ'ilün

- 1 Kadrin bilürse tâ'ati n'eyler günâh eden
Teshîr eder merâmını vaktinde âh eden
- 2 Hayt-ı şî'â'-ı cezbe-i nutkun keser mi hiç
'Âlemde kehrübâ-yı giriftâr-ı kâh eden
- 3 Mânend-i dîde kible-nümâ-yı cihân olur
Mihrâb-ı ebruvânına vaz'-ı cibâh eden
- 4 Bilmez henüz bâde-i gül-fâmın ismini
Mey meclisinde âb-ı hayâta nigâh eden
- 5 Mânend-i meyl-i âh-ı mücessem gerek hele
Çeşm-i kebûd u çarh-ı sitemkâra râh eden
- 6 **Nusret** eder mi hâk-ı Sıfâhân'a iltifat
Çeşmin sevâdı şî'r-i terimle siyâh eden